

„Orjatar“ RAT „Estonia“ laval

Mõni aeg tagasi esietendus RAT „Estonias“ N. Strelnikovi operett „Orjatar“ (libreto J. Gerkenilt).

Koos Dunajevski „Peigmeestega“ (1926) oli „Orjatar“ (1929) esimesi nõukogude heliloojate poolt loodud teoseid, milles võis märkida püüdlusi uue, realistliku opereti poole, mis kvalitatiiivselt erineks kodanliku lääne nn. viini operetist. Kuigi tol perioodil loodud operetid ei suutnud ületada kohati isegi kaunis abitude otsingute raame, oli nende muusikas ja süžees esinevaid realistlikel tendentsidel omal ajal siiski teatav positiivne mõju kogu meie operetizanri edaspidisele arengule.

„Orjatar“ libreto kirjanduslikuks algkujuks on Leskovi „Juukselõikaja“, mis kirjeldab episoodi pärisorjusliku Venemaa minevikust, näidates tol ajal valitsevat ebaõiglust, mõisnikeklassi esindajate tühisust ja moraallagedust. RAT „Estonias“ kasutati opereti uut redaktsiooni, milles esialgne peaosaline, prantsuse näitleja Violette Leblanc on muudetud pärisorjusest vabaks lastud kunstnikuks Anastassia Batmanovaks.

Ometi peab ütleva, et „Orjatar“ süžee ei vasta täiel määral realistliku kunsti nõuetele. Pretendeerides ajaloolisusele, jääb tema ajaloolisus ikkagi vaid kostüümide ja butafooria raamidesse. On muidugi tõsi, et operett näitab mõnel määral pärisorjade õigusetut olukorda, samuti nende hulgas peituvate annete rohkust ja mitmekesisust. Veel enam — „Orjataris“ esineval krahv Kutaissovil on koguni vastav ajalooline algkuju — tsaar Pauli endine habemeajaja, tallmeister Kutaissov, kellel oli mõju riigiasjadele ja keda kaasaegsed hüüdsid „põlgusväärseks kõrvasosistajaks“.

Kõigele sellele huvitavale ja elavale ajaloolisele taustale pole aga libretist suutnud luua kaasakiskuvat ja tõepärasest intriigi.

Ebaselgeks jääb Batmanova kuju. Uhelt poolt on ta vabaklastud pärisori-õueartist, kes näib olevat täiesti sõltuv Kutaissovi tujudest, teiselt poolt aga näivad tal olevat käsutada küllaltki suured privileegid (ähvardab ta ju koguni tsaarile Kutaissovi peale kaebama minna!). Selle kuju ebaselgust süvendab ka muusikalise karakteristika vastuolulisus. Esimese redaktsiooni prantsuse näitlejatar on jätnud endast maha nii tugevad jäljed, et raske on selles kujus näha lihtsat vene neiut, endisest pärisorjast andekat kunstnikku. Pealegi jääb vaatatajale nii mõnigi tema käitumise motiiv segaseks, näiteks kas või see, miks ta nii mõtlematult nõustub sekeldusi toova abieluga päris võõra inimesega. Ei tea ta ju siis veel, et Andrei on tema omaaegne päästja.

Idealiseeritud on husarite kujud. Selle asemel et näidata neid elupõletavate aadlivõsukestena, kellele Andrei vabastamine oli süütaks vembuks, täispuhutud Kutaissovi ninapidi vedamiseks, on püütud teha neist mingit juba oma olemuselt progressiivset elementi. Pärisorjad, peale napilt individualiseeritud Polenka ja Mitruksi, on hallid ja igavad, neid näidatakse ainult seoses härraste löbustamisega.

Puuduseks on ka see, et konflikti lahendus toimub tegelaste tahtest sõltumatu juhuse läbi — Aleksander I ootamatu trooniletulekuga.

Mis puutub „Orjatar“ muusikasse, siis hinnatav on seal helilooja püüd anda laia dramaturgilist arengut, osalistele vastavat muusikalist karakteristikat, ulatuslikke finaale ja ansambleid. Meeleolukad ja rahvuslikult omapärased on koorid I vaatusest, haarava kulminatsiooni saavutab autor II vaatuse finaalis. Vastukaaluks sellele positiivsele leiame aga ka ohtrasti kohti,

kus autor tallab Lehari, Kalmani jt. lääne komponistide tuttavaid radasid. Kahju on sellest eriti niisugustes kohtades, kus muusika peaks kajastama lihtsate vene inimeste (kelle hulka mõningate reservatsioonidega peaksime lugema ka Andrei ja Batmanova) tundeid ja elamusi. Päriskohatud on ühest küljest foksilikud numbrid (XVIII ja XIX sajandi vahetusel), teisest küljest mustlasromanss opereti kulminatsioonimomendil kokkupõrkes Kutaissovi ja Andrei suus.

Käesoleva opereti puhul tekitasid lavastajale Paul Mäele kahtlemata raskusi üldmääratud nõrgad kohad libretos, kuid võimaluste piires on lavastaja püüdnud neid puudusi kõrvaldada ja vähendada. Partituuris on tehtud mõningaid kasulikke kärpimisi, millega välja on jäänud eriti halbade lääne operetlike mõjude all olevaid kohti. Siiski pole lavastaja suutnud ületada opereti dramaturgilises üleshituses esinevaid vastuolusid ja kaleidoskoopilist kirevust, mis hajutab keskset tegevust. Nikita tekstis oleks võinud kärpida repliiki: „Husarid, valvel!“, mis igal võimalikul ja võimatul kohal kordudes jälgendab kodanlike operettide trafaretset võtet. Segavalt mõjub II vaatuse finaalis see, et aadlikest koosnev koor laulab kaasa pärisorjade tantsule, mis jätab mingi sõbraliku ja üksmeelse koosviibimise mulje. Teada saades Andrei ja Batmanova õnnetusest, samad aadlikud laulavad „Kuis küll saatus on karm“, millest võib tekkida arvamine, nagu kahtseksid nad õnnetut paari. Siin on jällegi tegemist opereti autorite veaga.

Kõige täisverelisema kuju andis osalistest H. Malmsten Kutaissovina. Kahtlemata pakkus osa dramaturgiline materjal selleks ka kõige rohkem võimalusi, eriti koomiliste momentide osas. Näitleja peab kinni mõõdutundest ka III vaatuse kohati lausa jantlikes situatsioonides, samuti suurepärase koomikaga antud laulus Batmanovale. Tundub vaid, et H. Malmsteni Kutaissov on kohati liialt tark inimene, mis on vastuolus selle kuju olemusega antud operetis.

Hoolimata libreto poolt pakutavast vähetanulikkust materjalist, võib Batmanova osa täitmist Stalini preemia laureaadi M. Kodaniporgi poolt lugeda õnnestunuks. Hääleliselt on M. Kodanipork rõõmustav igas etteastes, kuid puudu jääb kohati endisest pärisorjast neiule omasest lihtsusest.

F. Juhandi jäi Andrei kuju avamisel reas stseenides vaatlevaks, puiseks, mitte küllalt ansamblisse sisse elavaks, hääleliselt esines pinget ja kahinat.

A. Vihandi Polenka osas ja V. Viisimaa Mitruksiina löid elurõõmsate lihtsate inimeste kujud, kuid kahjuks on nad jäetud autorite poolt traditsioonilise subretipaari teisele plaanile.

K. Vaha Elpidiforina andis satiirilise kuju pugejast ja pealekaebajast Kutaissovi kammerteenrist. E. Meil lahendas sissesõiduhuovi perenaise osa eredalt ja mahlakalt. Silma paistis noor näitleja U. Vark tseremooniameistri pisiosas.

Orkestrit juhatas P. Nigula. Dirigendil tuleks taotleda suuremat ühtsust orkestri, solistide ja ansamblite vahel (näiteks Polenka ja Mitruksi duett aia-stseenis).

Märkimata ei saa jätta Eesti NSV teenelise kunstitegelase A. Peegi hoolikalt läbimõeldud ja maitsekalt lavakujundust, mis andis sündmustikule kohase tausta.

Kuigi opereti „Orjatar“ esmakordselt lavastamisest täitub varsti veerandsada aastat, ei saa me teda siiski lugeda nõukogulikuks klassikaliseks operetiks. Oma sisuliste lünkade tõttu ei suuda „Orjatar“ täiel määral rahuldada tänapäeva nõukogude töötajate üha kasvavaid kunstilisi nõudeid. V. Ojakäär